

Verder gaan waar Warden ophoudt

Nut en nadeel van systeembenadering voor militair optreden

M.G.D. Rothman, Ph.D.*
Drs. M.W.M. Kitzen*

Inleiding

Kolonel John A. Warden III, USAF (ret.), geldt als één van de belangrijkste hedendaagse theoretici van het luchtwapen. Deze status dankt hij voornamelijk aan zijn bijdrage aan de planning van de Tweede Golfoorlog (1991) en aan zijn boek *The air campaign* (1989, herziene versie 2000), waarin hij de vijand als een systeem met vijf ringen beschouwt. Deze benadering had de verdienste om de aandacht van militaire planners opnieuw te richten op het politiek-strategische doel waartoe de militaire campagne het middel is.

Tijdens de Koude Oorlog bestond er een fixatie op de inderdaad indrukwekkende militaire capaciteit van de tegenstander. De rol van het luchtwapen in die tijd bestond nog voornamelijk uit (*battlefield*) *air interdiction* (in het bijzonder door middel van *nuclear delivery*) en *air defense*; Warden herintroduceerde de niet-nucleaire

Kolonel
John A. Warden III
(Collectie NIMH)

strategische luchtcampagne.¹ *The air campaign* bevat vele aansprekende voorbeelden van effectief optreden op strategische schaal en heldere analyses van de factoren die hierbij van belang zijn, bovendien is het goed geschreven.

Toch willen wij in dit artikel enkele kanttekeningen plaatsen bij het werk van Warden. Wij richten ons hierbij

op diens meer theoretische werk, in het bijzonder op het artikel *The enemy as a system* (in *Airpower Journal* 1995). Op de militair-strategische analyses in *The air campaign* is in onze ogen weinig aan te merken. Beide hebben echter een benadering gemeen, namelijk de analyse van de tegenstander als een samenhangend geheel waarin de verschillende elementen specifieke functies hebben,

* Beide auteurs zijn werkzaam bij de Nederlandse Defensie Academie. M.G.D. Rothman is universitair hoofdocent bij de kennissectie Internationale Veiligheidsstudies (IVS) en M.W.M. Kitzen is werkzaam als onderzoeker bij de kennissectie Militair Operationele Wetenschappen (MOW). De auteurs danken de collega's die commentaar leverden op eerdere versies van dit stuk. Bijzondere dank gaat uit naar lkol. J. de Geest en ltkol. H.J. Koolstra.

¹ Olsen, J.A., *Strategic Air Power in Desert Storm*, London en Portland 2003 (OR): Frank Cass. p. 72.

Irakese soldaten uit de Eerste Golfoorlog wachten op uitbetaling van hun toelage, Mosul, Irak, 2003

(Foto U.S. 101st Airborne Division; collectie NIMH)

enemy as a system claimt dat zijn benadering toepasbaar is op allerlei soorten actoren. Warden (1995, 55n) schrijft: *Of most importance here, however, is that our discussion of strategic centers and strategic warfare is as applicable to a guerrilla organization as to a modern industrial state.*

De uiteenzetting van het systeembe-grip aan de hand van onder meer het menselijk lichaam en het zonnestelsel (Warden 1995, 43-46) dient ertoe te onderstrepen dat de systeem-benadering van universele toepassing is (Warden 1995, 46). Wardens bereidheid na te denken over toepassing van zijn benadering op verschillende systemen past goed bij de tijdgeest: sinds het einde van de Koude Oorlog lijken er steeds meer conflicten te zijn tussen of met niet-statelijke tegenstanders.³

Miljoenen oorlogen?

In dit artikel betogen wij dat Wardens systeem-benadering juist is toegespitst op interstatelijke conflicten. Voordat het kan worden gebruikt voor ander-soortige conflicten, moet het ingrijp-

waarbij dus de uitschakeling van goed gekozen elementen de verlamming van het geheel tot gevolg kan hebben.

Het verschil tussen beide werken is erin gelegen dat *The air campaign* zich concentreert op praktische vragen terwijl *The enemy as a system* probeert de gekozen benadering theoretisch te rechtvaardigen. Het is uitdrukkelijk de bedoeling dat het artikel het boek grotere diepgang geeft. Opvallend is ook dat Warden in *The air campaign* nog zonder verdere toelichting de oorlogvoerende partijen aanduidt als staten,² terwijl hij in *The*

² Warden ontleent vrijwel alle voorbeelden aan interstatelijke conflicten, met als belangrijkste uitzondering de Vietnam-oorlog, waar hij echter Noord-Vietnam identificeert als belangrijkste tegenstander (p. 9) en zelfs een keer spreekt van *the American war against North Vietnam* (p. 29). Al op de eerste bladzijde schrijft hij bovendien: *The grand strategic level of war is the place where the most basic but most consequential decisions are made. Here, a country decides whether it will participate in a war, who its allies and enemies will be, and what it wants for the peace.* (Warden 2000, 1.)

³ De periode na de Koude Oorlog wordt gekenmerkt door vele conflicten tussen niet-statelijke partijen, of tussen een staat en een niet-statelijke partij, dat wil zeggen door burgeroorlogen, et cetera. Daardoor kan gemakkelijk de indruk ontstaan dat het aantal intrastatelijke conflicten hand over hand toeneemt. Dit is echter niet het geval. In zijn algemeenheid neemt het aantal intrastatelijke conflicten zelfs af, hoewel de duur van deze oorlogen iets toeneemt. Bovendien waren tijdens de Koude Oorlog verschillende burgeroorlogen vaak te herleiden tot *proxy wars* tussen Oost en West. Hierbij maakten beide machtsblokken gebruik van andere partijen in een bepaald land om zo hun invloed te laten gelden. Een groot aantal conflicten liet zich in deze context terugbrengen tot een eenvoudig schema. Dat is nu niet langer het geval. Overigens is Wardens voorbeeld toegesneden op de geopolitieke agenda van de jaren negentig, een periode waarin de *War on Drugs* de meeste gelegenheid leek te bieden voor de inzet van militaire middelen.

pend worden aangepast; en dat kan pas als we ons bewust zijn van de nadelen die eraan kleven. Bijvoorbeeld: Als wij John Warden III letterlijk nemen, voeren de Verenigde Staten sinds de val van Saddam Hoessein enige miljoenen oorlogen tegelijkertijd.

In *The enemy as a system* schrijft Warden namelijk:

The utility of the five-ring system may be somewhat diminished in circumstances where an entire people rises up to conduct a defensive battle against an invader. [...] When people do fight to the last, they are fighting as individuals and in essence each person becomes a strategic entity unto himself.

(Warden 1995, 53)

De consequentie van deze visie is dat de Amerikanen iedere ontevredene in Irak afzonderlijk moeten verslaan voordat de pacificatie geslaagd te noemen is. Hoewel de rust niet is weergekeerd, is de wederopbouw inmiddels op gang en bestaat er sinds

enige tijd een interim-regering van Irakezen. Deze (relatieve) successen kunnen niet worden gereduceerd tot 'enkele tienduizenden gewonnen oorlogjes'. Het probleem ligt in de onhandige manier waarop Warden systeemtheorie toepast op onconventionele conflicten.

Systeembenadering

Politologen maken al vanaf de jaren zestig gebruik van de systeembenadering. David Easton pionierde deze aanpak in zijn boek *A systems analysis of political life* (1965). Eastons invloed is groot geweest. Toch raakte de systeembenadering langzaam uit de mode. Het is opvallend dat juist deze benadering in de jaren negentig terugkeert in het veld van de militaire strategie. Vanuit de ervaring in ons vakgebied hopen wij te helpen voorkomen dat ze vervalt in dezelfde fouten. We willen niet op de zaak vooruitlopen door de redenen op deze plek al omstandig uit te leggen; ze zullen hierna vanzelf aan de orde komen. Kort gezegd komt het erop neer dat de aanpak leidde tot uiteindelijk onvruchtbare discussies over de pre-

cieze classificatie van systemen, subsystemen en elementen.⁴

Het doel van dit artikel is dan ook enkele kanttekeningen te plaatsen bij Wardens benadering. Dit doet geen afbreuk aan de ontegenzeggelijke kwaliteit van *The air campaign*, maar poogt slechts de gekozen benadering in een breder perspectief te zetten. Dit moet leiden tot een betere toepasbaarheid van Wardens model op met name onconventionele tegenstanders.

Twee casus

Om ons betoog te illustreren maken wij vooral gebruik van twee casus. De eerste hebben we uit *The enemy as a system*, namelijk de verovering van Engeland door Willem de Veroveraar. De tweede is contemporair, de invasie en met name de pacificatie van Irak door de Amerikanen (samen met de Britten en Australiërs) vanaf 2003. Over de laatste heeft Warden zich in de door ons gebruikte teksten niet kunnen uitlaten.

Wij menen echter dat deze casus onze bezwaren tegen het toepassen van Wardens systeembenadering op niet-interstatelijke conflicten inzichtelijk kan maken. Het artikel begint met een kort overzicht van het werk van John Warden. Vervolgens introduceren wij aan de hand van het voorbeeld van Willem de Veroveraar enkele bezwaren, die in de vierde paragraaf verder worden uitgewerkt. De volgende casus, Irak na 2003, laat zien wat de implicaties zijn van Wardens dogmatische aannames. Deze aannames maken we expliciet in de voorlaatste paragraaf. Tot slot doen we in de laatste paragraaf enkele aanbevelingen om uit de impasse te komen.

⁴ Een tweede probleem is dat de systeembenadering verweven raakte met functionalisme, de opvatting dat instituties specifieke functies vervullen en moeten vervullen voor een groter geheel, meestal de samenleving. Daarmee ziet deze benadering over het hoofd dat vele instituties disfunctioneren, en in sommige gevallen geen andere functies vervullen dan ten opzichte van zichzelf en de eigen medewerkers. We laten dit aspect verder buiten beschouwing, aangezien Warden zich niet inlaat met dit debat.

Militairen van 'US Marine Corps' bezoeken een Irakese school op zoek naar informatie over een opstootje tijdens operatie 'Trifecta', onderdeel van operatie 'Iraqi Freedom', 2005

(Foto U.S. Regimental Combat Team 8; collectie NIMH)

Wat Warden wil

In het artikel *The enemy as a system* licht Warden zijn theoretische onderbouwing toe. Het uitgangspunt omschrijft hij als volgt:

Strategic war is war to force the enemy state or organization to do what you want it to do. In the extreme, it may even be war to destroy the state or organization. It is, however, the whole system that is our target, not its military forces. If we address the system properly, its military forces will be left as a useless appendage, no longer supported by its leadership, organic essentials, infrastructure, or population.

(Warden 1995, 47)

Het eerste dat opvalt in dit citaat, is de overeenstemming met Von Clausewitz: oorlog is de voortzetting van politiek met andere middelen; en het doel van oorlog is het bereiken van een politiek resultaat.

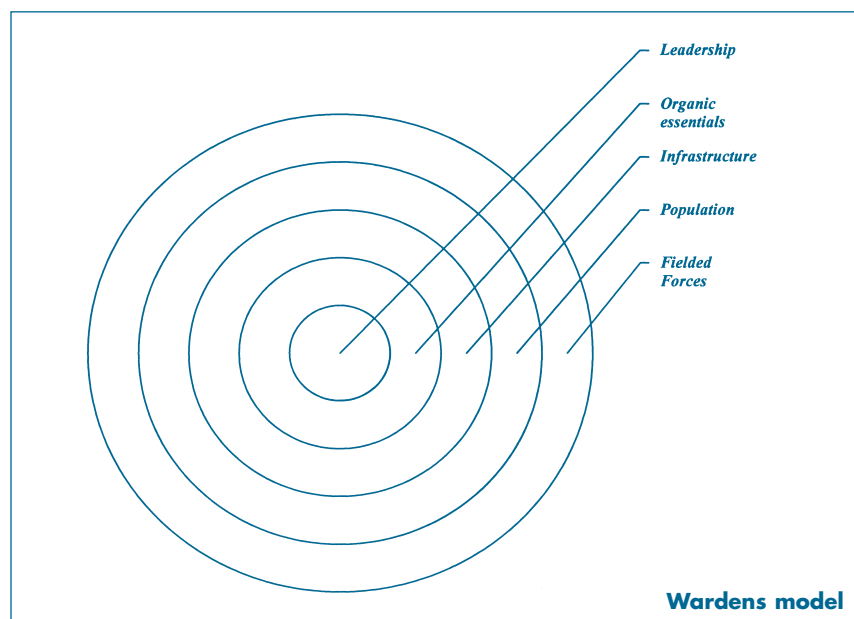
Wij zullen hierna betogen dat Warden faalt in deze opzet door een te beperkte concentratie op de krijgsmacht als middel, en met name op de confrontatie tussen de strijdmachten van staten. Hier is echter wel duidelijk dat Warden inzet op de relatie tussen middel en doel.

De eerste zin geeft aanleiding Wardens aanpak te plaatsen in het kader van *coercion*, 'de doelbewuste en gerichte dreiging met of het gebruik van machtsinstrumenten om de politiek-strategische keuzen van een actor te beïnvloeden' (De Wijk 2005, 12).

De tweede daarentegen, breidt de reikwijdte uit tot alle strategische conflicten, inclusief veroveringsoorlogen. Hier valt overigens nog wel wat op af te dingen. In het citaat zijn eerst nog enkele andere zaken aan te wijzen die een goed licht werpen op de theorie van Warden. Zoals de titel aangeeft, wil Warden de tegenstander beschouwen als een systeem (zie schema). Het systeem bestaat uit vijf ringen, waarvan het leiderschap de

meest kritieke is; daarna volgen in aflopende volgorde van belang de *organic essentials*, infrastructuur, bevolking, en ontplooide strijdkrachten.⁵ Het belang nu van Wardens theorie is dat hij de aandacht verlegt van de confrontatie tussen ontplooide strijdkrachten naar het effect van militaire acties op de vijandelijke staat als geheel.

tair-strategische niveau is beperkt, namelijk tot beslissingen over *overall conduct of the war, the approximate forces that will be made available, and the weights of effort in various theaters* (Warden 2000, 2). Wanneer er in een oorlog maar één theater is, blijft voor het militair-strategische niveau eigenlijk alleen voorbereiding en toerusting over.

Wardens model

Nadruk op strategie

Neemt *The enemy as a system strategic war* als uitgangspunt, ook *The air campaign* legt volgens ons de nadruk op het militair-strategische niveau. Warden schrijft zelf dat het boek het operationele niveau betreft. Desalniettemin moeten we daar kanttekeningen bij plaatsen. In de eerste plaats is het operationele niveau volgens Warden (2000, 2)

primarily concerned with how to achieve the strategic ends of the war with the forces allotted. It is the level at which plans are made for the actual employment of land, sea, and air forces and the level where these forces are used in the course of a campaign.

De andere niveaus komen er in vergelijking bekaaid af. Met name het mili-

In de tweede plaats concentreert Warden zich op het hoogste deel van het spectrum van operationele beslissingen. Zoals we hiervoor kunnen lezen, omvat dit reflectie op strategische doelen, planning van hele campagnes, en beslissingen die een heel theater betreffen. *The air campaign* benadrukt bovendien het effect van specifieke operaties op het verloop van de campagne als geheel. Warden beschouwt operaties daarom vooral vanuit het oogpunt van de planning. Deze planning, ten slotte, wil hij ophangen aan een analyse van de vijand als een systeem. De 'operationele'

⁵ *Organic essentials* worden gedefinieerd als die middelen zonder welke het systeem niet kan functioneren. Marxisten zouden ze de essentiële productiemiddelen noemen. (Of misschien 'de essentiële produktiemiddelen'?).

Amerikaanse EF-111 bommenwerpers tijdens de Tweede Golfoorlog, 1991

(Foto U.S. Air Force; collectie NIMH)

ideale campagne er één die tegen zo laag mogelijke kosten de vijandelijke leiding dwingt tot concessies, dus zoveel mogelijk het gevecht tegen de ontplooide strijdkrachten vermijdt om rechtstreeks (hoewel mogelijk via een *indirect approach*) op het leiderschap van de tegenstander af te gaan. Warden (1995, 55) besluit met een mooie, zelfs nobele gedachte: *Fighting is not the essence of war; nor even a desirable part of it. The real essence is doing what is necessary to make the enemy accept our objectives as his objectives.*

commandant die zijn campagnes plant zoals Warden voorstaat, concentreert zich op strategische effecten.

Het luchtwapen

Hier is het nuttig op te merken dat Warden (1995, 51) zichzelf plaatst in een strategische en een technologische context. Langere tijd was het niet mogelijk, of althans zeer moeilijk, de vijandelijke staat aan te grijpen zonder eerst diens ontplooide strijdkrachten te verslaan. Het bereik van militaire eenheden was simpelweg te beperkt om voorbij te gaan aan de eenheden van de tegenstander. Moderne technologie maakt dat wel mogelijk. Het luchtwapen in het bijzonder kan vrij eenvoudig voorbij vliegen aan het front om ver in het vijandelijke achterland toe te slaan.

Vijandelijke luchtmacht (inclusief luchtafweer) kunnen dit uiteraard compliceren; toch kunnen zij de ruimte veel minder effectief afgrenzen dan grondtroepen de weg voor andere grondtroepen. Infiltratie door *special forces* kan evenwel dezelfde rol spelen. Wardens systeem is dus in principe van toepassing op militaire strategie in het algemeen. De luchtmacht heeft enkel een speciale rol vanwege de mogelijkheid sneller door te dringen tot het vijandelijke centrum.

'Center of gravity'

Volgens Warden is de meest effectieve strategie er één die het vijandelijke centrum, het leiderschap, zo direct mogelijk aangrijpt: *The essence of war is applying pressure against the enemy's innermost strategic ring – its command structure.* (Warden 1995, 52). De coördinatie van de vijandelijke inspanningen ligt bij het leiderschap, zodat uitschakeling van het centrum de effectiviteit van die inspanningen ten sterkste reduceert. Het leiderschap is daarom als het ultieme *center of gravity* aan te merken.

Deze term ontleent Warden aan Von Clausewitz, die er volgens hem mee bedoelt: *that point where the enemy is most vulnerable and the point where an attack will have the best chance of being decisive.* (Warden 2000, 7). De nadruk in *The air campaign* ligt op de correcte identificatie van het vijandelijke zwaartepunt, althans van een zwaartepunt dat binnen het bereik van de eigen middelen ligt.⁶ In ieder geval is het onderuithalen van de vijandelijke *command and control* het belangrijkste doel (Warden 2000, 46).

Het vijandelijke centrum is bovendien het enige element dat concessies kan doen, en daarmee de strijd kan beëindigen (Warden 1995, 49). Nu is de

Willem de Veroveraar

Wij merkten al op dat Warden gekoppeld kan worden aan de literatuur over *coercion*. De laatste opmerking versterkt die koppeling: de vijandelijke leiding moet zover gebracht worden dat ze bereid is de politieke oplossing te aanvaarden die haar tegenstander wenst. Dat impliceert dat het centrum min of meer intact moet worden gelaten. Iemand moet immers in staat blijven concessies te doen en naleving door de eigen partij af te dwingen.

Maar Warden stelt ook dat zijn model van toepassing is op conflicten die beogen het vijandelijke systeem geheel te vernietigen of over te nemen. Het doel is dan zelf de plaats in het centrum in te nemen en effectieve controle uit te oefenen over het systeem als geheel. Hier rijzen enkele problemen die Warden ons inziens onderschat.

Normandische pijl

Warden (1995, 52-53) gebruikt het voorbeeld van Willem de Veroveraar,

⁶ De vaagheid van het begrip *center of gravity* is het belangrijkste kritiekpunt van Lee. Hij uit deze kritiek in het artikel *Center of Gravity or Center of Confusion* (Lee, 1999).

Links: het wandtapijt van Bayeux, dat de Slag bij Hastings voorstelt. Onder: een detail van het wandtapijt (Collectie NIMH)

die volgens hem zijn strategisch doel bereikte op het moment dat Harold viel ten gevolge van een Normandische pijl. Dit is onjuist. Het vijandelijke systeem in dit geval was het Engelse koninkrijk; het politieke doel waarover controle moest worden verkregen. Uitschakeling van Harold betekende weliswaar het einde van het grootschalige georganiseerde verzet, maar niet noodzakelijk instemming met Willems koningschap.

In Wardens systeem staat de dood van Harold eerder gelijk aan de uitschakeling van de ontplooide strijdkrachten: beroofd van hun bevelhebber vochten Harolds troepen niet verder. Bovendien traden ze niet opnieuw als één Angelsaksisch leger in het strijdperk. Dit zegt Warden ook: *At that time in history, the leader and the army were frequently one and the same* (Warden, 1995, 52). De inconsistentie tussen deze beweringen lijkt haast te impliceren dat Warden in dit geval, volgens ons volkomen ten onrechte, het centrum en de vijfde ring gelijkstelt. De weg naar controle over het systeem als geheel stond nu open, maar Willem was daarmee nog niet onmiddellijk koning in plaats van Harold. We weten uit de geschiedenisboeken (en van *Ivanhoe*) dat Willem en zijn opvolgers nog vele jaren bezig zijn geweest de verschillende baronnen te pacificeren.

Militaire campagne en politieke eindtoestand

Ons eerste bezwaar is dat Warden uit het oog verliest dat de militaire campagne onderdeel is van een politieke campagne. De inzet van militaire middelen dient weliswaar ook bij Warden een politiek doel, maar War-

den gaat er te gemakkelijk vanuit dat militair succes een politieke eindtoestand inluidt – met andere woorden: dat de militaire fase de laatste fase is in de politieke campagne. Dat is niet altijd het geval. In Irak bleek de belangrijkste misrekening van de Amerikanen de gebrekkige voorbereiding op de bezetting te zijn.

In het voorbeeld van Willem de Veroveraar omvatte de politieke campagne meerdere militaire campagnes: één die eindigde met de dood van Harold, en ten minste ook één politiek-militaire pacificatie, waarin coöptatie, omkoping, strafexpedities, vestiging van versterkte plaatsen en andere middelen elkaar afwisselden. Deze pacificatie behelsde een strategie waarin elkaar aanvullende politieke en militaire middelen ingezet werden om onwillige elementen in het systeem tot

onderwerping te dwingen. De politieke campagne was pas ten einde met de effectuering van de koningsmacht.

Het Engelse koninkrijk als systeem

Indien het politieke doel is het vijandig systeem over te nemen, is het stellig noodzakelijk de positie van het leiderschap toe te eigenen. Willem de Veroveraar slaagde daar uiteindelijk in. Er is echter een periode geweest waarin hij wel koning werd genoemd maar nog geen effectieve controle had over het systeem. We merken op dat in deze periode geen georganiseerde tegenstand ontstond onder leiding van een 'tegenkoning.' Ook was er geen grootschalige poging tot afscheiding. Het verzet tegen Willem kwam voornamelijk van lokale machthebbers. We merken op dat het systeem zonder leiderschap niet in staat bleek tot collectief verzet. Maar we merken ook

op dat het systeem bijeen bleef tijdens dit 'interregnum.' Dat roept de vraag op of leiderschap wel het zwaartepunt van het systeem uitmaakt.

In de periode tussen Harolds dood en Willems effectieve controle – enkele decennia – functioneerde de Engelse maatschappij niet veel anders dan ervoor of erna: landbouw en handel gingen door, hoewel enigszins belast door roofovervallen en andere ongemakken. De geboorte van kinderen ging voort, evenals het overlijden van ouderen; boeren zaaiden en oogsten, reizende kooplieden dreven handel; baronnen spraken recht; kortom, het systeem functioneerde. Zeker heeft het gebrek aan centrale leiding nadelige gevolgen gehad. Wij betwijfelen

echter dat deze de werking van het gehele systeem teniet deden, want niet alle leiding viel weg: landheren beheerden hun heerlijkheden, hun kastelen en dorpen, sommige droegen zelfs belasting af aan hun leenheren.

Het is mogelijk elk van deze feodale gemeenschappen als een eigen systeem aan te duiden; de Normandische pacificatiecampagnes worden dan een serie afzonderlijke 'strategische' conflicten tussen de nieuwe koning en steeds een enkele leenman. Het moge echter duidelijk zijn dat deze voorstelling de werkelijkheid geweld aan doet. De verschillende subsystemen vormden samen wel degelijk één systeem, het Engelse koninkrijk, dat door Willem de Veroveraar en zijn op-

volgers systematisch onder controle werd gebracht – en niet lukraak bijeen gesprokkeld.

Theoretische uitwerking van bezwaren

De definitie van het begrip 'systeem' blijkt problematisch, ook wanneer de relevante systemen worden teruggebracht tot de categorie strategische actoren. In *The enemy as a system* hanteert Warden zelfs twee definities. In de hoofdtekst schrijft hij: *A strategic entity is anything that can function on its own and is free and able to make decisions as to where it will go and what it will do* (Warden 1995, 45). En vervolgens meldt hij in een voet-

Een boordschutter kijkt vanuit de helikopter neer op het vliegdekschip de USS 'Dwight D. Eisenhower' (CVN-69) dat door het Suez-kanaal vaart in het kader van operatie 'Desert Shield', 1990

(Foto U.S. Department of Defense; collectie NIMH)

Een militair voertuig in de Koeweitse woestijn. Op de achtergrond brandende oliebronnen, 1991

(Foto U.S. Department of Defense; collectie NIMH)

noot: *A strategic entity is any organization that can operate autonomously; that is, it is self-directing and self-sustaining* (Warden 1995, 55n).

Dit is niet de plaats voor een filosofische uitweiding over autonomie en determinatie (waarmee veel valt af te dingen op de handelingsvrijheid zelfs van soevereine staten)⁷; ook deze twee elkaar aanvullende definities laten echter ruimte voor uiteenlopende interpretaties. Zo zijn individuen en staten beide autonoom tot op zekere, hoewel verschillende hoogte. Beide kunnen zichzelf in stand houden en beide zijn in staat tot zelfstandige actie. Kunnen zij dan tegelijkertijd het systeem zijn?

Subsystemen

De introductie van subsystemen compliceert de zaak. Subsystemen worden gekenmerkt door een zekere – maar door Warden niet nader bepaalde – mate van zelfsturing binnen de kaders van het overkoepelende

systeem. Het kan nuttig zijn elementen binnen het systeem te onderscheiden die zelf ook weer als een systeem functioneren. Zo is bijvoorbeeld een divisie te beschouwen als zelfstandig opererende eenheid terwijl ze tegelijkertijd ook deel uitmaakt van een krijgsmacht die uit meerdere divisies bestaat.

Op die manier kan op militair-strategisch niveau bijvoorbeeld onderkend worden dat voor het verslaan van een vijandelijke staat diens krijgsmacht (vrijwel) geheel moet worden uitgeschakeld. Terwijl de commandant te velde zich tegelijkertijd kan concentreren op de divisie tegenover hem: hij hoeft zich niet te bekommeren om vijandelijke legers op andere fronten en doet er beter aan zijn aandacht geheel te richten op de directe tegenstander. In de moderne oorlogvoering kan het op dezelfde wijze nuttig zijn een stad te beschouwen als een discrete subsysteem. De vitale functies van het stadssysteem bepalen immers

de operationele doelen van de militair die zich van de stad meester wil maken.

Op elk niveau zijn dus eenheden te onderscheiden die als systeem op te vatten zijn. De systeembenadering stelt wel een voorwaarde, namelijk dat een ‘systeem’ zelfstandig kan bestaan en zelfstandig kan handelen. Dat laat echter onverlet dat op meerdere niveaus eenheden onderscheiden worden die zich als systeem laten beschouwen. Het hangt van de situatie en de doelstellingen van de beschouwer af welk niveau voor het moment het meest relevant is. Onbevredigend als dit perspectief is vanuit het gezichtspunt van de theoreticus, in de praktijk kan de militair het niveau

⁷ De grootste fout van statische-systeemdenkers is dat een systeem iets ‘mechanisch’ is. Warden geeft aan dat een systeem organisch is. Dat betekent dat het zichzelf verdedigt en zich aanpast aan externe acties. Analyse van het systeem is dan ook een continu proces.

kiezen dat het best past bij de hem gegeven opdracht. Bij de opdracht een stad in te nemen, bijvoorbeeld, ligt het voor de hand de stad als systeem te beschouwen.

Nadruk op het hoogste systeemniveau

Tegelijkertijd is duidelijk dat Warden wil dat de militair zich te allen tijde bewust is van het hoogste systeemniveau: de vijand als systeem. Eenheden op lagere niveaus heten bij Warden subsystemen; het begrip 'systeem' is gereserveerd voor het hoogste niveau. Dat heeft praktische consequenties. Warden wil de militaire inspanning richten op het vijandelijk leiderschap op het hoogste niveau. Het primaat ligt bij militaire strategie, waaraan de tactische en operationele niveaus ondergeschikt zijn. Onze commandant te velde dient het leger tegenover hem te beschouwen als een obstakel op de weg naar het centrum van de vijandelijke staat. Het gaat er niet om dit subsysteem te vernietigen, maar om er voorbij te komen.

Eeuwenlang was dat geen eenvoudige taak, die nog gecompliceerd werd door de afhankelijkheid van aanvoerlijnen. Dat leidde ertoe dat 'passeren' praktisch gelijk kwam te staan aan 'vernietigen'. Met de huidige middelen en het uitgedunde gevechtsveld is dat echter een achterhaalde praktijk. Nogmaals, het grote voordeel van de luchtmacht is dat deze eenvoudig in staat is door te stoten naar het centrum. De consequentie is een strategie die obstakels zoveel mogelijk links laat liggen.

De analyse van subsystemen is daarom in de eerste plaats gericht op het beantwoorden van de vraag wat zij bijdragen aan de capaciteiten van het systeem. Actieve, mobiele en flexibele subsystemen brengen de doorbraak

naar het centrum eerder in gevaar dan statische eenheden. Het gevaar ligt op de loer de analyse van specifieke subsystemen te verwaarlozen. Dit gebeurt vooral wanneer men ervan uitgaat dat deze de militaire strategie niet in gevaar brengen, met name vanwege hun (veronderstelde) technologische achterstand. De risico's van een geringschattende houding worden nog vergroot door de neiging de aandacht te concentreren op de fase van militaire confrontatie. De karakteristieken van steden als min of meer zelfstandige subsystemen bijvoorbeeld spelen een grotere rol in de pacificatiefase dan tijdens een invasie (tenzij ze toevallig een *bottleneck* vormen op de weg naar het centrum).

Systeem en leiding

Ons probleem met Wardens systeem-begrip is niet dat het te flexibel is, maar juist dat het te dogmatisch is. Warden preciseert namelijk: *By definition, all systems have some kind of organizing center* (Warden 1995, 43). Dat wil zeggen, een systeem is een geheel, bestaande uit verschillende elementen waaronder in ieder geval een leidinggevend centrum. Of: een strategische entiteit is een lichaam met een enkel brein.⁸ In de praktijk draait Warden de redenering om: ieder brein impliceert een zelfstandig lichaam, iedere leiding een zelfstandig systeem. De consequentie van deze definitie vermeldden wij al in de openingsalinea: *When people do fight to the last, they are fighting as individuals and in essence each person becomes a strategic entity unto himself* (Warden 1995, 53).

Irak na 2003

Iedere straatvechter, iedere *sniper*, iedere bommenlegger – iedere aanslagpleger is zijn eigen systeem? In psychologisch opzicht, vast en zeker. Willen we begrijpen hoe een mens komt tot zulke daden (zelfs tot zelfmoordaanslagen), dan kunnen we niet om zijn geestesgesteldheid heen. Anderzijds staan degelijke motieven niet los van de sociale en politieke con-

text. Moeder- of vaderbinding alleen is niet genoeg; bezetting, werkloosheid, onzekerheid over de toekomst beïnvloeden ook iemands geestesgesteldheid.

Het aantal mensen dat overgaat tot gevecht of aanslagen, is niet goed te verklaren als we de politiek buiten beschouwing laten. Politieke en sociale factoren (en religieuze en culturele) verklaren waarom zoveel mensen, en zoveel meer in Irak of bijvoorbeeld in Palestina dan in West-Europa, psychologisch bereid zijn gemaakt tot actie. Politiek levert bovendien in veel gevallen de aanleiding om over te gaan tot daden. In dit opzicht is het dus nuttig de aandacht te verleggen van het individu naar de omgeving.

Strijdgroepen

We stellen vast dat Wardens systeem-begrip voor de militaire analyse nuttiger is dan hij zelf inziet: in Irak staan de vs niet tegenover individuen maar tegenover strijdgroepen. Deze groepen zijn in de meeste gevallen de militaire arm van een uitgebreide familie of clan, of in enkele gevallen van een religieuze organisatie. Zij wisselen dan ook niet willekeurig van samenstelling of van leiderschap. Weliswaar moeten de verschillende strijdgroepen elk apart worden overwonnen, maar dit is al een heel behoorlijke reductie ten opzichte van individuele 'oorlogjes'. Bovendien is er gerede kans dat een grote klap tegen één strijdgroep naburige groepen demoraliseert. Deze kans is des te groter omdat de strijdgroepen voortkomen uit clans die op allerlei manieren (door afstamming, huwelijken, handelscorporaties, et cetera) met elkaar verweven zijn.

Vaak is het bijzonder moeilijk vast te stellen wie in zo'n verwevenheid van clans het 'centrum' vormt; zeker is dat zo'n 'centrum' niet op hiërarchische wijze gezag uitoefent over alle verbonden groepen. Dikwijls worden dergelijke verbanden gekenmerkt door een voortdurende, min of meer beperkte machtsstrijd tussen verschillende facties die slechts in bedwang wordt gehouden door het uitzicht op

⁸ De metafoer van het lichaam verklaart het begrip *organic essentials* beter dan wij hierboven deden: namelijk die organen die absoluut onmisbaar zijn voor het functioneren van het lichaam – hart, longen, et cetera.

rendement en soms door het prestige van de leiders. Tegelijkertijd is duidelijk dat zo'n verband meer samenhang vertoont dan een collectie individuen. Een verband van diverse clans, bijvoorbeeld in Fallujah, is te beschouwen als een combinatie van hiërarchische organisatie (de verschillende clans) en een netwerk (hun samenwerking). De reductie van systeem tot leiderschap miskent de diversiteit van organisatievormen.⁹

Militaire of politieke actie?

De vraag is nu of het militaire middel in deze situatie het meest geschikt is.¹⁰ In Fallujah hebben de Verenigde Staten een kans laten liggen om de verschillende clans (die niet tot Saddams getrouwen behoorden) te coördineren. Lokale vertegenwoordiging in het stadsbestuur was hierbij al een aardige stap in de goede richting geweest. De militaire leiding beschikt allicht niet over alle alternatieven; de politieke leiding, die daarachter staat, heeft echter vrijere keuze. Ze kan ook economische middelen inzetten, sociale druk, propaganda, en allerlei andere technieken die meestal worden samengevat onder de noemer 'wederopbouw.' Met andere woorden: ze kan de militaire fase laten volgen door andersoortige, *politieke* actie. Het voordeel van niet-militaire middelen in dergelijke gevallen is dat, in politiek opzicht, de tegenstander wel als één systeem behandeld kan worden, zolang althans de samenleving niet uiteen is gevallen. De taak dan is niet het verslaan en onder controle brengen van enkele honderdduizenden 'strategische entiteiten' maar het herstel van gezag over een enkelvoudig systeem.¹¹

Machiavelli merkte al op dat het veel moeilijker is om nieuwe sociale structuren op te bouwen dan om controle uit te oefenen door slim gebruik van bestaande instituties¹² – wij brengen hier dan ook geen nieuw gezichtspunt. Het idee dat de maatschappij ook in anarchistische omstandigheden (dat wil zeggen, in afwezigheid van effectief overheidsgezag) een geheel blijft vormen, is de basis voor *hearts*

and minds-campagnes. Deze beweren hun doel immers via bestaande sociale structuren, zoals families, dorpsgemeenschappen, congregaties van gelovigen, en andere plaatsen waar mensen zich verzamelen. We kunnen deze instituties beschouwen als de *organic essentials* van het systeem dat samenleving heet. Arbeidsbureaus, gaarkeukens, hospitaals, scholen, en andere gemeenschappelijke voorzieningen zijn als sociale infrastructuur op te vatten. Hier richt een effectieve campagne zich op de tweede en derde ring van Wardens schema, respectievelijk *organic essentials* en infrastructuur.

Welk systeem is het beste?

De systeembenadering is hiermee niet uit de problemen. Moeten we het maatschappelijk niveau nu opvatten als onderliggend of 'dieper' dan het militair-strategische? Of moeten we het politiek-strategische niveau zien als hoger dan het militair-strategische? In Irak kunnen we op maatschappelijk niveau drie groepen onderscheiden: Koerden, Soennitische Arabieren en Sji'itische Arabieren.¹³ De eerste groep heeft gedurende de

jaren negentig zichzelf bestuurd in een *de facto* afgescheiden gebied in het bergachtige noorden van de staat Irak; de Koerden kunnen daarom beschouwd worden als een eigen maatschappij.

Soennieten en Sji'iten daarentegen wonen naast elkaar, in de grote steden in het midden van het land zelfs door elkaar heen. De scheiding tussen deze groepen is niet absoluut, zodat zij elkaar wederzijds beïnvloeden in een mate waarin tussen Arabieren en Koerden geen sprake is. Koerden en Arabieren zijn bovendien etnisch te onderscheiden en spreken verschillende talen; Soennieten en Sji'iten spreken beiden Arabisch en vormen in etnisch opzicht één volk.¹⁴ Bestaat de Irakese maatschappij nu uit twee of uit drie subsystemen? Of kunnen we beter spreken van verschillende systemen omdat er feitelijk, buiten het staatsapparaat, geen overkoepelende maatschappelijke instituten bestaan?

Tot op zekere hoogte is het nuttig deze vragen te stellen. Waar verschillende bevolkingsgroepen zich van

9 Ook in afwezigheid van structuur kan het optreden van een tegenstander worden gekenmerkt door regelmatigheid. We spreken dan liever van patronen dan van een systeem, omdat er voor dat laatste te weinig vastigheid is. Zulke regelmatigheid, die ook kunnen voorkomen in irreguliere oorlogvoering, kunnen evengoed worden uitgebuit. Samenstelling en leiderschap in een irreguliere strijdgroep mogen sterk wisselen, de strijdwijze is in vele gevallen cultureel bepaald. Een militaire commandant die hiervan op de hoogte is, kan zijn eigen strijdwijze op die van de tegenstander aanpassen, ook al weet hij niet wie deel zullen nemen aan de volgende actie of wie haar zal leiden.

10 Recentelijk stond er een artikel in de *New York Times* waarin ook Amerikaanse officieren in Irak zichzelf deze vraag stellen. (Lasseter, 'Officers: military can't end insurgency', *New York Times* 13-6-2005, p. 1) Daarmee lijkt langzaam het besef door te dringen dat het militaire middel alleen niet voldoende is.

11 Er is overigens regelmatig behoefte aan een militaire component, bijvoorbeeld ter beveiliging van de wederopbouwwerken of ter eliminatie van bijzonder hardnekkige verzetshaarden; maar deze militaire rol blijft ondergeschikt en is gebonden aan de voorwaarde dat militaire operaties het welslagen van de wederopbouw niet in gevaar mag brengen. Zo kan beveiliging (*force protection*) ten koste gaan van het opbouwen van vertrouwen als ze zover wordt gevoerd dat de eigen eenheden het contact met de bevolking uit de weg gaan.

12 *Il Principe*, hoofdstuk V.

13 Daarbinnen zijn nog verschillende clans te onderscheiden, die we hier echter gevoeglijk buiten beschouwing kunnen laten.

14 Zoals uit de tekst blijkt, maken wij een onderscheid tussen maatschappij en volk. Het is heel goed mogelijk dat verschillende volken samenleven in één maatschappij. Wel is onder invloed van het nationalisme een aantal etnisch gemengde samenlevingen uiteengevallen, vaak met burgeroorlog of zelfs *state failure* tot gevolg. (Somalië biedt echter een duidelijk tegenvoorbeeld.) Wanneer verschillende etniciteiten naast elkaar leven zonder veel met elkaar te maken te hebben, is het volgens ons beter niet te spreken van één maatschappij. Wij merken daarnaast op dat de grenzen tussen maatschappijen in het algemeen slecht zijn gedefinieerd: zelfs als ze worden gemarkeerd door een staatsgrens, is er vaak veelvuldig grensverkeer, zoals bijvoorbeeld in het grensgebied tussen Nederland en België.

Kinderen zwaaien met de Koeweitse vlag na de terugtrekking van Irakese troepen uit Koeweit, 1991

(Foto U.S. Department of Defense; collectie NIMH)

maat. Ze is daarbij zeer geschikt voor de planning van een klassiek militaire confrontatie zoals de Tweede Golfoorlog (1991). Wanneer echter een militair terechtkomt in een complexe politiek-militaire situatie zoals de nasleep van de Derde Golfoorlog (2003), blijkt dat deze beperking een effectieve pacificatiecampagne praktisch uitsluit. In *The air campaign* laat dit bezwaar zich nog nauwelijks gelden, omdat Warden zich daar concentreert op de behoeften van een klassieke militaire campagne; maar in *The enemy as a system* claimt hij absolute geldigheid voor zijn systeembenadering zonder zich rekenschap te geven van deze problemen.

De fixatie op de staat

Het verschil tussen ons eerste voorbeeld en ons tweede is dat in het eerste geval wel een samenhangend 'nationaal' systeem bestond terwijl dat in het tweede voorbeeld uiteenviel in min of meer onafhankelijk van elkaar bestaande (sub)systemen. Engeland ten tijde van Willem de Veroveraar was al sinds enige tijd één enkel koninkrijk, waarvan de eenheid bevestigd was door gezamenlijke strijd tegen buitenlandse (Deense) bezetting (Wales, Schotland en Noord-Ierland werden daar later nog bijgevoegd). Irak daarentegen werd pas in de vorige eeuw gevormd uit enkele nauwelijks op elkaar gelijkende provincies van het Ottomaanse (Turkse) rijk.¹⁵ Irak werd pas in 1930 (toen nog onder

verschillende instituties bedienen, kan een *hearts and minds*-campagne, als ze effectief wil zijn, niet volstaan met beïnvloeding via de ziekenhuizen, gebedsgebouwen en scholen van slechts één groep. Het gaat echter fout als de discussie zich verlegt naar de vraag welke van deze groepen als separaat systeem gekenmerkt moet worden, welke slechts als subsysteem. Of naar de vragen over het 'niveau' van maatschappelijke, politiek-strategische, en militair-strategische systemen ten opzichte van elkaar. De claim

dat één van deze niveaus in alle gevallen de belangrijkste is, leidt tot dogmatiek. Voortdurend debat over de classificatie van subsystemen leidt tot onvruchtbare discussie.

Warden gaat op de hiervoor genoemde mogelijkheden niet in, misschien om zijn boekje niet te buiten te gaan. Voor hem blijft het militair-strategische niveau het hoogste systeemniveau. Dit is een praktische stellingname voor een militair die werkt binnen de kaders van het politiek pri-

¹⁵ Met evenveel recht had Koeweit toegevoegd kunnen worden aan de nieuwe staat Irak. Ook Koeweit was (formeel) een Ottomaanse provincie, die bovendien sterker geëlek op de Irakese kerngebieden dan de noordelijke regio waar de Koerden domineerden. Koeweit werd overigens pas in 1961 onafhankelijk, onder protest van de zijde van Irak.

Britse bescherming) onafhankelijk. De tussenliggende zeventig jaar blijken onvoldoende om een nationale eenheid te smeden.

Met een repressief staatsapparaat lukte het wel om militaire controle van het territorium af te dwingen (met uitzondering van de Koerdische autonome regio in de jaren negentig), maar niet om de diverse maatschappelijke groepen tot integratie te dwingen. Dit maakt het verschil uit tussen de militaire campagne tegen de Irakese strijdkrachten en de pacificatie / wederopbouw die erop volgde. Nu is de natiestaat een eigenaardig ding. Wereldwijd zijn er veel meer staten zoals Irak, waarin verschillende groepen naast elkaar bestaan die weinig gemeen hebben behalve de staat.¹⁶ De grenzen van koloniale en postkoloniale staten in het bijzonder zijn vaak arbitrair. Het is geen toeval dat juist deze staten vaak het toneel zijn van burgeroorlogen (en van westerse interventies).

Centralisatie

We kunnen het verschil tussen beide voorbeelden ook zoeken in de mate van centralisatie in beide systemen. Irak was voor de Amerikaanse invasie een moderne staat met een sterk staatsapparaat dat diep binnendrong in alle gelederen van de samenleving.

Engeland anno 1066 was een pre-moderne samenleving waarop het staatsapparaat nauwelijks invloed had. Nemen we het staatsapparaat weg uit een moderne samenleving, dan hapert het sociale en economische leven, zoals de Amerikanen ondervonden. Willem de Veroveraar daarentegen kon enkele decennia uittrekken voor de pacificatie van zijn nieuwe koninkrijk, juist omdat het maatschappelijk systeem voor zijn functioneren niet afhankelijk was van het centrum. De economische infrastructuur van het middeleeuwse Engeland was beperkt. Moderne economieën zijn echter afhankelijk van een infrastructuur die alleen door, of onder toezicht van, de staat in stand kan blijven. Hierdoor ontstaat veel

sneller maatschappelijke onrust, die kan uitmonden in opstanden.

Anderzijds kan een bezetter zijn goede bedoelingen duidelijk maken door zorg te dragen voor snelle herovating van dit soort voorzieningen. *Hearts and minds*-campagnes hoeven zich dus niet enkel op propaganda en

sociale contacten te richten, of zelfs op lokale projecten; tot hun concrete objecten behoren ook grootschalige nutsbedrijven, wegen en pijpleidingen, enzovoorts – behalve de bevolking, ook datgene wat we collectief kunnen aanduiden als de *organic essentials* en de infrastructuur van een maatschappij. Voor een pacificatie-

¹⁶ Het samenvallen van de staatsgrenzen met het gebied dat door één etnische groep bewoond wordt, is uitermate zeldzaam. Als een staat echter lange tijd bestaat en steeds ongeveer hetzelfde gebied bestrijkt, gaan de bewoners van dat gebied zich wel vaak beschouwen als inwoners of onderdanen van die staat. Vanaf de negentiende eeuw hebben staten dit proces vaak een handje geholpen door hun inwoners in scholen, kerken, en kazernes te leren denken over zichzelf als staatsburgers. Buiten Europa en door Europeanen gestichte landverhuizersstaten komt de combinatie van stabiele territoria en effectieve indoctrinatie veel minder voor. (Het woord 'kolonie' wordt ook gebruikt voor staten waar alleen een heel kleine bovenlaag van Europeanen aanwezig was. In de landen die wij aanduiden met het woord 'landverhuizersstaten', vormen de afstammelingen van immigranten het overgrote deel van de bevolking, bijvoorbeeld Australië, Nieuw-Zeeland, en de Verenigde Staten.).

Irakese kinderen kijken toe tijdens een 'search and clear' operatie van een Amerikaanse militair in de binnenstad van Fallujah, Irak, 2005

(Foto U.S. Marine Corps; collectie NIMH)

schakelt, verlamt de tegenstander op militair niveau; bovendien kan het centrum, wanneer het inziet dat het de strijd verliest, deze staken en besluiten tot de gewenste concessies. Het derde punt houdt in dat de machtsbases van een staat relatief eenvoudig te lokaliseren zijn en derhalve relatief eenvoudig aan te grijpen. Het leiderschap van een staat kan zich allicht verschuilen, maar infrastructuur en bevolking zijn moeilijk te verbergen en ook de meeste *organic essentials* bestaan uit faciliteiten die op een kaart zijn aan te wijzen.

Niet-statelijke opposenten

Niet-statelijke actoren kunnen op elk van deze punten anders georganiseerd zijn. Al-Qaeda bijvoorbeeld beschikt sinds 2001 nauwelijks over fysieke infrastructuur en heeft deze bovendien geografisch verspreid. Veel belangrijker voor de activiteiten van Al-Qaeda zijn financiële en technologische middelen, die eenvoudig verplaatst kunnen worden. In militair opzicht (of wat daarmee vergelijkbaar is: met betrekking tot geweldstoepassing) is de organisatie ook al gedecentraliseerd. Al voor de *War on Terror* was Al-Qaeda een netwerkorganisatie, sindsdien is het zwaartepunt verschoven naar aangesloten of verwante lokale groepen.¹⁷ Deze beschikken veelal ook over eigen middelen en een eigen administratie, waarover Osama bin Laden en de zijnen weinig of geen zeggenschap hebben.

Wat Al-Qaeda bijeenhoudt, is haar ideologie en de inspiratie die uitgaat van Bin Laden. In deze opzichten lijkt Al-Qaeda overigens nauwelijks verzwakt, ondanks de inspanning van de Verenigde Staten en hun bondgenoten. Eerder is het tegendeel het geval (dat de *War on Terror* 'bewijst' wat Bin Laden altijd al beweerde, name-

lijk dat het Westen een oorlog voert tegen de islam) en wordt zijn statuut als strijder bevestigd met elke aanslag en met elke tegenslag in Irak. Waar Bin Laden echter een propagandistische strijd voert, bestrijden de Verenigde Staten hem met militaire middelen uit de oude doos. In eerste instantie richtten de Amerikanen zich op zijn uitvalsbasis in Afghanistan; sindsdien concentreren ze zich op staten die terroristische groeperingen ondersteunen (of door de regering Bush daarvan beschuldigd worden).

Het lijkt geen twijfel dat de sterkste krijgsmacht in de wereld de overhand heeft in directe militaire confrontaties. Het is echter tekenend dat de Amerikanen er nog niet in geslaagd zijn Osama bin Laden op te pakken, en even tekenend dat in Afghanistan noch in Irak de rust is weergekeerd. Sterker nog, de dreiging van terroristische aanslagen in het Westen is op dit moment verre van verdwenen, zoal wel is aangetoond met de aanslagen in Madrid, of meer recentelijk in Londen. De Verenigde Staten voeren de *War on Terror* als ware het een interstatelijke oorlog.

Conclusie

De kracht van *The air campaign* is gelegen in de analyse van de mogelijkheden van het luchtwapen in conflicten tussen staten. De vijf ringen zijn toegesneden op de capaciteiten en de organisatievorm van de moderne staat. Ze lezen bijna als een sociologische beschrijving van de staat, en zo worden ze ook opgevat door Wardens navolgers.¹⁸ De inzet van *The enemy as a system* is ambitieuzer. Dit artikel wil dezelfde benadering van toepassing verklaren op ander-

campagne betekent dit dat ze gericht moet zijn op beveiliging en beheersing van (belangrijke delen van) het overheidsapparaat. Zo kan het systeem van binnenuit weer worden gestabiliseerd.

Op drie punten vergemakkelijkt de organisatievorm van de moderne staat een militair optreden tegen zichzelf: de centralisatie van het openbaar bestuur; centrale controle over het eigen militair apparaat; en de territoriale basis van zijn macht. Aan het eerste punt raakten we al. Centrale administratie in handen van een bezetter faciliteert overigens repressie net zo goed als *hearts and minds*-operaties. Het tweede punt is van groot belang voor Warden: wie het centrum uit-

¹⁷ Jason Burke betoogt dit in zijn artikel *Think Again: Al-Qaeda in Foreign Policy* van mei/juni 2004.

¹⁸ Kolonel P.W.W. Wijninga, bijvoorbeeld, omschrijft *organic essentials* als energieproducerende middelen en industrieën. (Wijninga 2002, 163.) Deze invulling gaat uit van de behoeften van een staat, en vol doet voor een interstatelijk conflict.

soortige conflicten. Een aanwijzing is Wardens bredere en meer abstracte definitie van *organic essentials*:

Organic essentials are those facilities or processes without which the state or organization cannot maintain itself. [...] As an example, consider the effect on a drug cartel if its drug production comes to a halt.

(Warden 1995, 50)

Energieproductie is essentieel voor de moderne staat; andere organisaties hebben andere functies en daarom andere elementaire productiefaciliteiten. Als verdienste van dit artikel beschouwen wij de bereidheid diverse invullingen van de vijf ringen toe te staan, al naar gelang de kenmerken van het overkoepelend systeem. Als belangrijkste kanttekening hierbij willen wij stellen dat Wardens aanpak, de theorie te versterken om de praktische invulling meer ruimte te geven, leidt tot een starre kijk op de systeembenadering.

Militaire versus politieke eindtoestand

Warden wil de tegenstander beschouwen als een systeem, met het doel vanuit deze systeemmatige analyse een militair-strategische campagne te ontwerpen, die het vijandelijk centrum, het leiderschap, zo direct mogelijk aangrijpt. Nu merken wij op dat Warden zichzelf in verband brengt met *coercion*. Dat impliceert echter dat zijn systeemanalyse, vanuit een militair-strategisch oogpunt te beperkt is. Natuurlijk is het zo dat Wardens theorie primair is ontwikkeld als een planningstool voor een militair-strategische of operationele campagne. Een militaire campagne is onderdeel van een politieke campagne, dat wordt ook door Warden onderkend.

De gewenste politieke eindtoestand wordt echter niet altijd bereikt met het behalen van de gewenste militaire eindtoestand. Voor een volledige doorgronding van de vijand als systeem is het dan ook noodzakelijk dit vanuit een breder, politiek perspectief

te benaderen. Met behulp van een dergelijke analyse kan worden voorkomen dat er aan een militaire campagne te beperkte doelen worden gesteld. Een voorbeeld van zo'n te beperkt doel is de Amerikaanse focus op de omverwerping van *the regime* in Irak, waarbij de voorbereidingen op de bezettingsfase en de pacificatie (beide duidelijk onderdelen van de Amerikaanse politieke campagne, in casu Irak) ver achter bleven.

Dogmatisch systeembegrip

Een andere oorzaak die Wardens benadering een te star karakter geeft, wordt gevormd door de dogmatische opvatting over systeembegrip. Door ieder zelfstandig brein als een zelfstandig systeem te beschouwen lijkt zijn benadering onbruikbaar tegenover bijvoorbeeld terroristische organisaties met een uitgebreide celstructuur of tegen opstandelingen in Irak. Hierbij wordt voorbijgegaan aan het feit dat verschillende subsystemen vaak handelen uit dezelfde politieke, economische of sociale omgevingsfactoren. Wardens model is met inachtneming van deze factoren wel degelijk toepasbaar op een irreguliere tegenstander. Door rekening te houden met de bredere context van de tegenstander, en niet alleen uit te gaan van diens militaire vermogen kan er wel degelijk structuur worden onderscheiden in de veronderstelde chaos van de vele onafhankelijk opererende subsystemen.

De kracht van een dergelijke benadering zit in de reductie van talloze individuele opponenten naar enkele subsystemen met eenzelfde belang en achtergrond. Voor de planning van een militair-strategische campagne tegenover onconventioneel opererende tegenstanders, kan men zich vervolgens concentreren op deze verschillende subsystemen. We merken eerder al op dat daar waar sprake is van een intacte samenleving, politieke actie dient te prevaleren. De militaire component zal hier ontegenzeggelijk een rol in spelen; het is echter van belang dat militaire planners zich bewust zijn van de omgevingsfactoren

die een drijfveer vormen voor irreguliere tegenstanders.

Toepasbaarheid op niet-staatelijke actoren

Wardens benadering is vanuit de militaire traditie vooral gericht op de staat. Recente conflicten laten ons echter zien dat confrontaties tussen een staat en een niet-staatelijke tegenstander een steeds grotere omvang krijgen. Daarbij kan er niet alleen worden gedacht aan terroristische organisaties als Al-Qaeda, maar bijvoorbeeld ook aan niet-staatelijke actoren als bijvoorbeeld drugskartels en krijgsheren. De discussie rond de toepasbaarheid van Wardens model op dergelijke tegenstanders vervult dan ook een belangrijke rol bij het bepalen van de juiste militaire strategie ten opzichte van dergelijke tegenstanders.

Onze conclusie luidt dat Wardens benadering niet zomaar toepasbaar is in deze gevallen. Militaire planners dienen te breken met de traditie en vanuit een bredere context naar hun tegenstander te kijken. Het militair optreden zal veel meer rekening moeten houden met de omgevingsfactoren die het handelen van zo'n opponent drijven. Dat wil zeggen dat de analyse van de niet-staatelijke vijand als systeem zal moeten plaatsvinden vanuit politiek-strategisch perspectief.

Literatuur

- Burke, J., 'Al Qaeda', *Foreign Policy* (2004).
- Easton, D., *A systems analysis of political life*, (New York 1965).
- Lasseter, T., 'Officers: Military can't end insurgency', *New York Times* 13-6-2005 1.
- Lee, S.H.L., 'Center of Gravity or Center of Confusion', *Air University Press*, (1999).
- Olson, J.A., *Strategic Air Power in Desert Storm*, (London, Portland 2003).
- Pounds, N.J.G., *The medieval castle in England and Wales, a social and political history*, (Cambridge 1990).
- Warden III, J.A., *The air campaign* (New York 2000).
- Warden III, J.A., 'The enemy as a system', *Airpower Journal* (1995) 41.
- Wijk, R., de, *The Art of Military Coercion* (Den Haag 2005).
- Wijninga, P.W.W., 'Airpower-strategie', in G.J. Teitler e.a., *Militaire Strategie*, (Den Haag 2002).